

Náměty k rozvíjení mediální gramotnosti a kultivace historického vědomí v dějepisné výuce – hraný film II.

Kamil Štěpánek

Pedagogická fakulta MU

stepanek@ped.muni.cz

Obr. 1: Finální sekvence sci-fi filmu **Planeta opic** (SCHAFFNER, J. F. režie: USA 1968). Americký astronaut (Ch. Heston) právě zjistil, že se nenachází ve vzdálenosti 320 světelných let od rodné planety, nýbrž na Zemi zničené atomovou válkou. Dekódování mediálního sdělení (hraný film-moderní dějiny-studená válka) může napomoci rozvoji mediální gramotnosti a kultivaci historického vědomí žáka.

Výukový obsah:

Předložený námět představuje poněkud netradiční alternativu k práci s fotografiemi, texty a dokumentárními filmy reflektujícími nejnovější dějiny. Je možné jej využít jak v tematických okruzích samostatně vyučované **Mediální výchovy**: interpretace vztahu mediálních sdělení a reality, stavba mediálních sdělení, vnímání autora mediálních sdělení, fungování a vliv mediálních sdělení ve společnosti apod., tak i integrovaně v rámci oboru **Dějepis** v tematickém celku Studená válka – svět 2. poloviny 20. století.

Přínos metodického námětu k rozvoji osobnosti žáka dle RVP ZŠ:

Uplatnění sekvencí z hraného filmu se opírá o blízké **vazby** vzdělávací oblasti **Člověk a společnost – obor dějepis a průřezového tématu Mediální výchova**. Média ovlivňují podobu i hodnoty současnosti, nabízejí paralely mezi minulostí a současnými jevy, srovnávají

jevy nebo procesy v celoevropském či globálním měřítku. Mediální výchova je zaměřena ... na schopnost **rozpoznání kvality informací**. Koresponduje tak s cílovým zaměřením vzdělávací oblasti **Člověk a společnost – obor dějepis** s kategorií **historicity**.

MEDIÁLNÍ VÝCHOVA mj. - v oblasti vědomostí, dovedností a schopností - rozvíjí schopnost analytického přístupu k mediálním obsahům.

- v oblasti postojů a hodnot – rozvíjí citlivost vůči stereotypům v obsahu médií a způsobu zpracování mediálních sdělení.

ČLOVĚK A SPOLEČNOST – OBOR DĚJEPIS mj. - vede žáka k dovednosti rozlišování mýtů a skutečnosti, rozpoznávání projevů a příčin subjektivního výběru a hodnocení faktů. Rozvíjí snahu o objektivní posouzení minulých společenských jevů.

Doplňující informace pro vyučující:

1) Zvolený námět čerpá z hraného filmu jako historického pramene, jako obrazu doby ve které vznikla potřeba jej natočit, aby žáci také tuto dobu (studená válka) i její odkaz lépe pochopili. Námětová i žánrová odlehlost od dějepisné látky studená válka je pouze zdánlivá. Filmová science-fiction rovněž není ze své podstaty manipulátorem historické skutečnosti, nýbrž jejím specifickým zrcadlem.

Vhodný žánrový příklad pro naše účely jsme tedy našli v díle amerického režiséra Franklina J. Schaffnera z r. 1968, cenné výpovědi o společenské atmosféře 60. let 20. století. Málokteré kinematografické dílo totiž odráží originálněji tísnivou náladu studené války lépe než právě sci-fi příběh Planeta opic. Film se dočkal dalších pokračování, která se pokoušela rozvinout původní myšlenku, spíše však neúspěšně.

Studená válka přinesla bipolární rozdělení světa se supervelmocemi SSSR a USA - období charakterizované existencí jaderných arzenálů a balancováním na hranici "horké" skutečné globální války. Pokračující existence atomových skladů potvrzuje nejen tezi historického rozměru naší současnosti, ale i přetrvávajícího rizika zničení civilizace.

Vliv studené války stále působí - obsáhl změny myšlení lidského společenství od otázek vojenské bezpečnosti až po kulturu. Tradičně převažuje v mediální sféře, kde se promítl zejména do hraného filmu, ať už dobového nebo zpětně reflektujícího konkrétní události. Filmaři předpokládali, že se stanou průvodcem zápasu mezi Západem a Východem, morálně čitelnou soutěží mezi supervelmocemi. Zároveň však nebylo jednouché vyhnout se trvalé úzkosti z vyhlídek na dlouhodobý konflikt mezi komunistickým blokem a Západem,

který mohl snadno přerůst v jadernou katastrofu. Není proto divu, že se nebezpečí zřetelně promítlo také do všech významných žánrů hollywoodského filmu. S odstupem času bylo pak stále více patrné, že nejsilnější kořeny zapustilo ve válečných snímcích a sci-fi, přičemž se nevyhnulo ani hororu!

Nové přístření vztahů mezi oběma bloky v souvislosti s berlínskou a karibskou krizí ve filmové produkci okamžitě vyvolalo reflexi. Vznikají snímky zamýšlející se nad nebezpečím fatálních důsledků jaderného konfliktu i jeho zbytečnosti. Zdůrazňují, že ani Američané ani Sovětský svaz nemají morální nárok na rozpoutání konfliktu a nebezpečí převažuje nad jakoukoli ideologií.

Málokterá sci-fi však dosáhla podobného účinku a úspěchu jako již zmíněná adaptace kultovního díla Pierra Boulleho¹. Aktualizované poselství **Planety opic** známého francouzského romanopisce se v duchu studené války koncentruje do závěrečné sekvence. Protagonista příběhu (Charlton Heston) osvobozený ze spárů opic, jež ovládly neznámou planetu, postupně dospěje k děsivému poznání, že je nikoli ve vzdáleném vesmíru, nýbrž na Zemi zničené globálním konfliktem. Závěrečný obraz s hlavou sochy Svobody vyčnívající z pobřežního písku v místech, kde kdysi musel stávat New York a astronautův výkřik: „Tak se jim to přece povedlo!“ v sobě originálně shrnuje všechny děsivé obavy z nebezpečí jaderné války a jejích důsledků.

2) Předložený text představuje otevřený metodický materiál, který předpokládá přizpůsobení vyučujícím podle obsahu probírané látky, jejího charakteru, výukové jednotky v rámci tematického celku ve které se jej rozhodneme použít, vyspělosti žáků či času, který hodláme tomuto alternativnímu námětu poskytnout.

Materiální zabezpečení:

závěrečná scéna filmu **Planeta opic**, SCHAFFNER, J. F.

(režie): USA 1968 např.:

<http://www.ulozto.cz/x8vMeVK/planeta-opic-planet-of-the-apes-1968-avi> (stopáž cca 10 sec.) nebo foto ze závěrečné scény.

Doporučený postup:

1) Vyučující ověří v žákovském kolektivu míru povědomí o existenci filmu. Stručný obsah popíše podle situace žáci, případně sám vyučující:

Doporučené řešení: *Kosmická loď ztroskotá po tisícileté cestě vesmírem na neznámé planetě. Nebeské*

¹ Napsal Pierre Boulle, z francouzského originálu La Planète des singes (Paris 1963). Na rozdíl od filmového zpracování se děj románu důsledně odehrává ve vzdáleném mezihvězdném prostoru.

těleso se nachází v moci opic ovládajících lidskou rasu žijící na úrovni pozemských pravidel. Astronaut - hlavní hrdina příběhu v závěru unikne ze zajetí opic, aby zjistil, že místem jeho nouzového přistání se stala opět planeta Země.

2) Mediálně výchovné prvky I:

Jednoduchými otázkami a úkoly přivedeme žáky k poznání, že výslednou podobu a účinek filmu ovlivňuje více časových rovin.

***Doporučené řešení:** Zdůrazníme adaptaci románové předlohy a její úpravu podle aktuálních společenských potřeb. Žáci si uvědomí pod vedením vyučujícího, že toto konkrétní filmové dílo v sobě obsahuje celkem tři časové roviny, které se podílejí na celkovém výsledku a účinku:*

a) čas tvorby románové předlohy

b) časovou rovinu, ve které se odehrává vlastní příběh (posunutí v čase do budoucnosti o 19 století)

c) doba a společenské klima vzniku filmové adaptace předlohy.

3) Mediálně výchovné prvky II:

Úkoly pro žáky po zhlédnutí filmového úryvku:

1) Popiš scénu v sekvenci - pocitově hudbu, výroky a chování filmových postav, objekty na scéně a charakter krajiny.

***Doporučené řešení:** Z pusté pláže u skalnatého pobřeží vyčnívá torzo obří sochy - nezaměnitelně připomínající newyorskou sochu Svobody. Zjištění na astronauta provází šok: „Šílenci, tak se jim to přece povedlo!"*

2) Popiš objekt scény se symbolickým významem.

***Doporučené řešení:** Socha Svobody - jeden ze symbolů moderní civilizace, její vyspělosti, zodpovědnosti...symbol identifikující USA, prostorově určující New York – Manhattan.*

3) Vylož smysl použití symbolu:

***Doporučené řešení:** Přítomnost sochy Svobody potvrzuje divákovi, že děj filmu se odehrává na Zemi. Symbol a jeho stav naznačuje dokonané zničení moderní civilizace, zničení USA, zničení New Yorku. Stav poškození sochy a její pusté okolí naznačuje, že tak velká změna mohla nastat pouze prostřednictvím opravdu ničivé jaderné války.*

4) Připomeň nejdůležitější krize studené války. **Pokus se posoudit** současnou globální situaci porovnáním se studenou válkou respektive situací v 60. letech 20. stol. (**Vyhledej** informace o tzv. jaderném klubu, Radě bezpečnosti OSN, současném stavu světových zásob zbraní hromadného ničení apod.)

***Doporučené řešení:** korejská válka, vietnamská válka, berlínská a karibská krize apod.*

4) Interpretace: (řízená diskuze)

***Doporučené řešení:** Závěrečná scéna filmu vyjadřuje varování, obavy ze zničení civilizace prostřednictvím jaderných arzenálů obou soupeřících supervelmocí. Vystihuje zásadní rizika vývoje*

mezinárodní politiky 60. let 20. století od války studené ke skutečné. Sdělení je zakódováno prostřednictvím vědecko-fantastického příběhu, který byl využit k upozornění na aktuální celospolečenský problém. Uměleckými a symbolickými prostředky zpravuje, jak by vypadal svět po 3. světové válce. Poselství filmu je nadčasové.